

تواتر معنوی

— متواتر معنوی آن است، که يك مطلب به الفاظ گوناگون نقل و موجب یقین شود؛ مانند شجاعت [علی](#) - علیه السلام - به نحوی که تمام [راویین](#)، شجاعت او را نقل کرده‌اند؛ اگر چه عبارات آن‌ها مختلف است.

— تواتر معنوی به کثرت اخبار مشترک به حسب معنا فقط به تعداد یقین آور اطلاق می‌شود.

فهرست مندرجات

- ۱ - [تعریف](#)
- ۲ - [دیدگاه شهید صدر](#)
- ۳ - [تعریف صاحب معالم](#)
- ۴ - [نمونه‌هایی از احادیث متواتر معنوی](#)
 - ۴.۱ - [دیدگاه شیخ انصاری](#)
 - ۴.۲ - [دیدگاه علملی](#)
 - ۴.۳ - [دیدگاه دیگر](#)
- ۵ - [پانویس](#)
- ۶ - [منبع](#)

تعریف

تواتر معنوی، به معنای اخبار گروهی به مطلبی خاص با خبرهای جداگانه دارای [الفاظ](#) مختلف ولی مفاد و معنای واحد می‌باشد که این معنای واحد [متواتر](#) است، مانند این که اخبار زیادی با کلمت متفاوت در مورد شرکت [امام علی](#) علیه‌السلام در [سرایا](#) و [غزوات](#) و به هلاکت رساندن بسیاری از پهلوانان مشرکان نقل شده است، که مضمون همه آنها به طور متواتر بر [شجاعت](#) آن حضرت [دلالت](#) می‌نماید و از آن جایی که الفاظ این اخبار یکسان نبوده ولی معنا و مضمون آن یکسان است، به این تواتر، تواتر معنوی می‌گویند.

دیدگاه شهید صدر

[شهید صدر](#) می‌گوید: در تواتر معنوی، خبرهای متعدد در مدلول تضمینی یا التزامی اشتراک دارند.

- [۱] [دروس فی علم الاصول، صدر، محمد باقر، ج ۲، ص ۱۲۶.](#)
- [۲] [دروس فی علم الاصول، صدر، محمد باقر، ج ۱، ص ۲۴۲.](#)
- [۳] [الحلقة الثالثة فی اسلوبها الثاني، ابیروانی، باقر، ج ۲، ص ۳۶.](#)
- [۴] [معارج الاصول، محقق حللی، جعفر بن حسن، ص ۱۳۸.](#)
- [۵] [المستصفی من علم الاصول \(به ضمیمه فوائح الرحموت بشرح مسلم الثبوت\)؛ غزالی، محمد بن محمد، ج ۲، ص ۲۱۶.](#)
- [۶] [منتهی الدرایة فی توضیح الکفایة، جزی ایزی، محمدجعفر، ج ۴، ص ۴۲۲.](#)
- [۷] [منتهی الدرایة فی توضیح الکفایة، جزی ایزی، محمدجعفر، ج ۶، ص ۴۹۷.](#)
- [۸] [مفاتیح الاصول، مجاهد، محمد بن علی، ص ۴۸۰.](#)
- [۹] [اجود النقریرات، نائینی، محمد حسین، ج ۲، ص \(۱۱۳-۱۱۲\).](#)
- [۱۰] [کفایة الاصول، فاضل لنکرانی، محمد، ج ۵، ص ۱۷۹.](#)

تعریف صاحب معالم

[صاحب معالم](#) می‌نویسد: «گاهی اخبار در وقایع زیاد می‌شود؛ ولی هر يك مشتمل بر معنایی است که بین تمام آن‌ها اشتراک دارد و این [اشتراک معنوی](#)، یا به نحو تضمین است، یا به گونه التزام و در نتیجه، به این قدر مشترک علم حاصل می‌شود، و نامش متواتر معنوی است؛ مثل جزئیات کارهای [امیر مؤمنان](#) که در [غزوات](#) نقل شده و از مجموع آن‌ها بطور التزام

نمونه‌هایی از احادیث متواتر معنوی

← دیدگاه شیخ انصاری

شیخ انصاری درباره اخباری که گروه [اخباریان](#)، بر عدم [حجیت ظاهر قرآن](#) کریم اقامه کرده‌اند، می‌فرماید:
«و اقوی ما یتمسک لهم علی ذلك و جهان: أحدهما: الاخبار المتواتره المدعی ظهورها فی المنع عن ذلك.
قوی‌ترین چیزی که [اخباریان](#) می‌توانند به آن تمسک جویند، دو وجه است: ۱. [اخبار متواتر](#)ی که ادعا می‌کنند ظهور در منع از حجیت ظاهر قرآن دارند...»
[\[۱۲\] رسائل، انصاری، مرتضی، ج ۱، ص ۱۳۹.](#)

← دیدگاه عاملی

[محدث عاملی](#) درباره همین گروه از [احادیث](#) فرموده است:
[روایت متواتر](#)ی را که وارد شده و عدد آن‌ها بیش از ۲۲۰ [حدیث](#) است، در یک جا جمع کرده‌ام. این روایت بر عدم جواز استنباط احکام نظری از ظواهر قرآن دلالت می‌کنند؛ مگر این‌که [تفسیر قرآن](#) را از کلام [امان معصوم](#) - علیهم السلام - بشناسیم.
[\[۱۳\] وسائل الشیعه، جز عاملی، محمد بن الحسن، طبع اسلامی، ج ۱۸، ص ۲۰ و ۲۱.](#)
[\[۱۴\] الحدائق الناصر، بحرانی، یوسف، ج ۱، ص ۲۹.](#)

← دیدگاه دیگر

شیخ اعظم در مورد روایتی که برای حجیت [خبر واحد](#) بدان تمسک کرده، می‌فرماید:
«منها الأخبار... مثل النبوی المستفیض بل المتواتر» «انه من حفظ علی امتی أربعین حدیثاً بعثه الله عالماً یوم القیامه»
[\[۱۵\] رسائل، انصاری، مرتضی، ج ۱، ص ۳۰۷.](#)
[\[۱۶\] الاربعین، بهابی عاملی، محمد بن الحسین، ص ۱۰.](#)

شیخ انصاری درباره اخباری که می‌گوید: آنچه را مخالف [قرآن](#) است طرد کن، می‌نویسد:
«و الاخبار الواردة فی طرح الاخبار المخالفه للکتاب و السنه و لو مع عدم المعارض، متواتره جداً»
[\[۱۷\] رسائل، انصاری، مرتضی، ج ۱، ص ۲۴۵.](#)
[\[۱۸\] رسائل، انصاری، مرتضی، ج ۱، ص ۲۵۱.](#)
[\[۱۹\] بحار الانوار، مجلسی، محمد باقر، ج ۲، ص ۲۴۵.](#)

اخباری که در مورد طرح اخبار مخالف با [کتاب](#) و [سنت](#) وارد شده‌اند ولو این که معارض نداشته باشند، واقعاً [متواتر](#) هستند.

آنگاه، نه [روایت](#) را نقل کرده، در مقام نقد آن‌ها فرموده است:
«أما أخبار العرض علی الکتاب فهی و إن کانت متواتره بالمعنی إلا أنها بین طائفتین».
[\[۲۰\] رسائل، انصاری، مرتضی، ج ۱، ص ۲۴۷.](#)

اخبار عرض بر کتاب، گرچه متواتر معنوی هستند، اما دو طایفه‌اند.

پانویس

۱. ↑ [دروس فی علم الاصول، صدر، محمد باقر، ج ۲، ص ۱۲۶.](#)
۲. ↑ [دروس فی علم الاصول، صدر، محمد باقر، ج ۱، ص ۲۴۲.](#)
۳. ↑ [الحلقة الثالثة فی اسلوبها الثاني، ابروانی، باقر، ج ۲، ص ۳۶.](#)
۴. ↑ [معارض الاصول، محقق حلّی، جعفر بن حسن، ص ۱۳۸.](#)
۵. ↑ [المستصفی من علم الاصول \(به ضمیمه فوائج الرحموت بشرح مسلم الثبوت\)؛ غزالی، محمد بن محمد، ج ۲، ص ۲۱۶.](#)
۶. ↑ [منتهی الدراية فی توضیح الکفایة، ججز ایری، محمدجعفر، ج ۴، ص ۴۲۲.](#)
۷. ↑ [منتهی الدراية فی توضیح الکفایة، ججز ایری، محمدجعفر، ج ۶، ص ۴۹۷.](#)

۸. [↑ مفاتیح الاصول، مجاهد، محمد بن علی، ص ۴۸۰.](#)
۹. [↑ اجود التقریرات، نائینی، محمد حسین، ج ۲، ص \(۱۱۲-۱۱۳\).](#)
۱۰. [↑ کفایة الاصول، فاضل لنکرانی، محمد، ج ۵، ص ۱۷۹.](#)
۱۱. [↑ معالم الاصول، عاملی، حسن، ص ۲۶۰.](#)
۱۲. [↑ رسائل، انصاری، مرتضی، ج ۱، ص ۱۳۹.](#)
۱۳. [↑ وسائل الشیعه، حرّ عاملی، محمد بن الحسن، طبع اسلامی، ج ۱۸، ص ۲۰ و ۲۱.](#)
۱۴. [↑ الحقائق الناصره، بحرانی، یوسف، ج ۱، ص ۲۹.](#)
۱۵. [↑ رسائل، انصاری، مرتضی، ج ۱، ص ۳۰۷.](#)
۱۶. [↑ الاربعین، بهایی عاملی، محمد بن حسین، ص ۱۰.](#)
۱۷. [↑ رسائل، انصاری، مرتضی، ج ۱، ص ۲۴۵.](#)
۱۸. [↑ رسائل، انصاری، مرتضی، ج ۱، ص ۲۵۱.](#)
۱۹. [↑ بحار الانوار، مجلسی، محمد باقر، ج ۲، ص ۲۴۵.](#)
۲۰. [↑ رسائل، انصاری، مرتضی، ج ۱، ص ۲۴۷.](#)

منبع

[فرهنگنامه اصول فقه، تنوین توسط مرکز اطلاعات و مدارک اسلامی، ص ۳۶۹، برگزفته از مقاله «تواتر معنوی».](#)
[سایت اندیشه قم](#)

رده‌های این صفحه: [اصطلاحات اصولی](#) | [اصطلاحات حدیثی](#) | [تواتر](#) | [حدیث شناسی](#)